

УДК 330.34.014

Ю.В. ПОЛУНЄВ,
*народний депутат України,
Голова ради конкурентоспроможності України,
кандидат економічних наук*

ТЕХНОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ: КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ

Конкурентоспроможність країни як головна стратегічна мета

Постановка проблеми. Окреслюючи актуальність даного дослідження, слід, насамперед, з'ясувати, чому саме конкурентоспроможність країни необхідно розглядати як головну мету при формуванні стратегії розвитку країни.

Питання про те, що визначає багатство (успіх) націй, завжди було в центрі економічної науки і як таке справляло великий вплив на економічну політику впродовж часів. У 20-му столітті неокласики акцентували на інвестиціях у виробничий капітал та інфраструктуру як головні чинники економічного зростання. Але такого роду інвестиції, особливо у країнах, що розвиваються, мали обмежений вплив на багатство цих країн. Тоді, крім інвестицій у виробничий капітал, наголос було зроблено на системі освіти та підготовки кадрів.

Наприкінці минулого століття до чинників, що сприяють багатству націй, було додано такі, як технологічний прогрес, макроекономічна стабільність, якісне управління, прозорі та ефективні інституції тощо. Вплив кожного із цих чинників на продуктивність праці (ПП) має під собою вагомі теоретичні підвалини та емпіричні докази. Більшість з цих чинників мають “запрацювати” синхронно, аби забезпечити прискорене економічне зростання.

Аналіз попередніх досліджень. Така еволюція теорії економічного зростання знайшла, зокрема, своє продовження у роботах професора Портера щодо конкурентних переваг націй та розробки індексу для оцінки конкурентоспроможності країн. З появою у 1979 році першого рейтингу (Competitiveness Scorecard) концепція конкурентоспроможності (як бізнесу, так і країни) та методологія її аналізу постійно удосконалювалася, перетворившись протягом останніх двадцяти років у найбільш сучасний тренд світової економічної науки та політичної практики.

В Україні актуальними залишаються питання, пов'язані з формулюванням національної стратегії розвитку, яка базувалася б на підвищенні не тільки і не стільки ресурсно-факторної конкурентоспроможності, а й забезпечила розвиток у країні нових

секторів та технологічних укладів, що формують економіку знань та забезпечують сталість економічного зростання. Саме тому автор ставить **за мету** обґрунтувати власний підхід до методології визначення стратегічних пріоритетів розвитку, які ґрунтувалися б на міжнародних системах рейтингування конкурентоспроможності країн, що має назву «технологія економічного прориву».

Виклад основного матеріалу. Потрібно чітко розрізняти конкурентоспроможність компанії, галузі та країни.

Одним із важливих критеріїв конкурентоспроможності компанії (фірми) є зростання у довгостроковій перспективі обсягу продажів, частки ринку та прибутків. Ознакою конкурентоспроможної галузі є захоплення значної і такої, що зростає, частки світового ринку шляхом експорту високоякісних товарів і послуг.

Концепція конкурентоспроможності країни має свою специфіку, оскільки країни не можуть зникнути під впливом міжнародної конкуренції так, як зникають неконкурентоспроможні компанії.

У вузькому значенні (вартісні показники зовнішньої економічної діяльності) країни дійсно конкурують на міжнародних ринках. Тут беруться до уваги такі показники, як питомі витрати виробництва у обробній промисловості, ціни, реальний обмінний курс – тобто все те, що формує цінні конкурентні позиції вітчизняних галузей у глобальній економіці. У цьому значенні конкурентоспроможність тієї чи іншої країни у глобальному контексті можливо розглядати як «суму» міжнародної конкурентоспроможності національних експортерів.

У широкому значенні категорію «конкурентоспроможність країни» розкривають критерії та показники, які характеризують стале покращення стандартів життя населення. *Конкурентоспроможність країни (КК) полягає в її здатності створити внутрішні та зовнішні умови, які дають можливість її підприємствам виробляти товари та послуги, що витримують постійне випробування міжнародних ринків, а населенню – стало підвищувати доходи та якість життя.*

Підвищення конкурентоспроможності країни в цілому – чи то поступове, чи таке, яке планується правлячою політичною елітою як «гра» на випередки¹, має розглядатися, насамперед, як свого роду інвестиційний проект, де результат досягається шляхом цілеспрямованих, послідовних впродовж достатньо тривалого часу² і ретельно змодельованих інвестицій в основні фактори сталого економічного зростання.

Результатом є динамічне зростання продуктивності праці, інноваційності та екологічності виробничих (бізнес) процесів, зростання додаткової вартості у науко- та «знанемістських» секторах економіки. Тобто все більш ефективне використання економікою країни наявних (і – зростаючою мірою – все більш дефіцитних) факторів виробництва – природних та людських ресурсів, капіталу і технологій для виробництва якісних товарів та послуг. Стале зростання ПП створює умови для підвищення зарплат та інших доходів населення неінфляційним чином, що дає головний результат проекту «конкурентоспроможна країна» – стале зростання реальних доходів та якості життя населення.

Рівень ПП також визначає середній рівень доходності інвестицій у країні. Оскільки останній є одним із фундаментальних чинників, що впливають на темпи економічного

¹ У нашому випадку як «Український прорив» до конкурентоспроможної країни.

² Фінляндії, наприклад, знадобилося майже 20 років для реалізації свого прориву, в результаті якого країна постійно посідає провідні місця у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

зростання, більш конкурентоспроможна економіка ймовірно зростатиме швидшими темпами у середньо- і довгостроковій перспективі і буде привабливішою для прямих іноземних інвестицій.

Інвестиції в рамках національного проекту з підвищення конкурентоспроможності надходять з двох головних джерел – державного бюджету країни та прибутків корпоративного сектору. Інвестиції з боку публічного сектору, як правило, спрямовуються в такі сектори, як освіта, перепідготовка кадрів, фундаментальна наука та НДДКР, а також інфраструктура. Приватні інвестиції, що фінансуються за рахунок прибутків підприємств та заощаджень домогосподарств, спрямовуються на модернізацію виробничих активів, перепідготовку менеджерів та персоналу, НДДКР та інноваційну діяльність тощо.

Тому найбільш авторитетна у світі американська школа конкурентоспроможності, яка фактично проводить знак тотожності між державною економічною політикою та політикою з підвищення конкурентоспроможності країни, головні пріоритети останньої вбачає у:

- створенні та підтриманні у довгостроковій перспективі стабільного макроекономічного середовища;
- усуненні перешкод та спрощенні регуляторно-правового поля для діяльності приватного сектору;
- усуненні перешкод щодо свободи міжнародної торгівлі та руху капіталів;
- створенні фіскальних та економічних стимулів щодо спрямування інвестицій приватного сектору у головні структурні та інфраструктурні напрями, що посилюють «природні» конкурентні переваги підприємств та галузей економіки.

Необхідність для України вибору парадигми конкурентоспроможності країни як головного орієнтира довгострокової стратегії цілком підтверджується філософією та направленістю Лісабонської стратегії ЄС, майбутнє членство у якому є сьогодні майже загально визнаним пріоритетом.

Лісабонський «порядок денний» – «шаблон» для української стратегії

Прийнята у 2000-у та оновлена у 2005 році Лісабонська стратегія (ЛС) визначила за стратегічну мету перетворення до 2010 року економіки ЄС на одну із найбільш конкурентоспроможних у світі. ЛС базується на трьох стовпах економічних реформ – економічному, соціальному та екологічному.

Основними пріоритетами ЛС було визначено: 1) підвищення конкурентоспроможності економіки через розвиток інновацій (наука, освіта, підприємництво); 2) створення повноцінного єдиного ринку через поглиблені структурні реформи (фінансовий сектор, лібералізація природних монополій, створення ефективної системи соціального захисту та пан'європейського ринку праці); 3) створення нових робочих місць та міцнішої соціальної згуртованості суспільства (боротьба із бідністю та соціальною виключеністю); 4) забезпечення екологічно сталого зростання (енергоефективність, відновлювані джерела енергії, екотехнології, реалізація умов Кіотського протоколу).

І хоча в уточненій ЛС, ухваленій Єврокомісією у березні 2005 р. після «Доповіді Уім Кока» щодо прогресу у виконанні країнами–членами ЄС даної стратегії, акцент було зміщено у бік стимулювання економічного зростання, зайнятості та соціальної згуртованості, конкурентоспроможність залишається, по суті, головним пріоритетом стратегії Євросоюзу.

Для реалізації ЛС-2005 було ухвалено План дій на рівні ЄС і так званий Відкритий метод координації (ВМК). Його суть полягає у створенні спільної платформи для координації (спільні «бенчмарки», індикатори, рекомендації щодо політичних заходів) при

повній “власності” країн-членів щодо реформ, їх темпів та глибини. Крім цього, кожна країна-член готує та надає індивідуальний план дій у рамках ЛС та призначає “міністра” по ЛС, який координує реалізацію цього плану. У рамках скоригованої ЛС-2005 Євросоюз планує до 2010 р. досягти реальних темпів зростання на рівні 3%, інвестувати в науку та інновації не менш ніж 3% ВВП, створити до 2010 року 6 млн. нових робочих місць та довести показник загальної зайнятості до 70%.

Для моніторингу реалізації ЛС Єврокомісія розробила систему із понад 100 різноманітних показників, більшість яких входить до системи показників, за якими обчислюються міжнародні рейтинги конкурентоспроможності країн.

З числа цих показників було визначено обмежене коло ключових “структурних” показників, зміни яких мають демонструвати наявність реального прогресу в реалізації ЛС. У таблиці 1 представлені деякі з цих показників:

Таблиця 1

Деякі структурні показники Лісабонської стратегії ЄС

Структурний показник	Вимір	Середній по ЄС-25	Мета 2010
Економічне зростання	Темпи зростання ВВП (%)	2,4% (2007)	3% пересічно
Рівень інвестицій приватного сектору	% валових приватних капіталовкладень у ВВП	17% (2005)	20%
Публічні фінанси	% дефіциту у ВВП	3%	0% (2012-2015)
Рівень зайнятості	% зайнятого населення (вік 15-64) від загальної кількості в тій же віковій групі	64% (2005)	70%
Рівень зайнятості людей похилого віку	% зайнятого населення (вік 55-64) від загальної кількості в тій же віковій групі	41% (2005)	50%
Рівень освіченості молоді	% населення віком 20-24 років, що має повну середню освіту	77.5% (2005)	85%
Валові внутрішні видатки на НДДКР та інновації	% ВВП; всі сектори	1.85% (2005)	3.0% (включно із 2% ВВП видатків приватного сектору)
Показник рівня бідності	% людей з доходом нижче межі бідності (60% від середнього доходу після отримання соціальної допомоги)	16% (2005)	10%
Показник рівня довгострокового безробіття	% безробітних (протягом 12 місяців і більше) від економічно активного населення	4.0% (2005)	2%
Сукупні викиди “парникових” газів	% зміни у агрегованих еквівалентах CO ²		2020 – зменшення на 20% (від рівня 1990);
Енергоємність економіки	Валове внутрішнє споживання енергії (кг нафтового еквівалента) / ВВП (1995 р.)	200 кг / 1000 євро (2004)	2020 – зниження на 20% енергоємності ВВП

Джерело: Складено автором на основі документів Єврокомісії.

Уроки перших п'яти років виконання ЛС було сформульовано так: хоча оригінальні стратегічні орієнтири стратегії залишаються вірними, загальне відставання Євросоюзу щодо ЛС викликане “перевантаженістю цілями, поганою координацією та пріоритетами, що конфліктують” [1]. Ці висновки є надзвичайно актуальними і для українських реалій, оскільки всі програми соціально-економічного розвитку країни, у тому числі остання, розроблена Міністерством економіки на 2009 рік, мають подібні симптоми.

За умов, коли політична еліта та електорат України є розділеними щодо напрямів та пріоритетів розвитку країни, розробка довгострокової стратегії, в основу якої має бути покладена центральна мета – підвищення конкурентоспроможності країни, досягнення суспільного консенсусу стосовно основних стратегічних орієнтирів цієї політично нейтральної мети та прийняття плану дій щодо виконання «української версії» Лісабонської стратегії може бути, по суті, єдиним шляхом, що дасть можливість прийняти узгоджену із усім суспільством стратегію розвитку та забезпечити її виконання впродовж тривалого часу.

Така стратегія має бути стратегією випереджального зростання та подолання багатьох критичних відставань.

Необхідність «економічного прориву»: міжнародні порівняння

Результати розвитку України, попри достатньо високі темпи зростання, які було досягнуто протягом 2000–2007 років, не можуть бути визнані задовільними з огляду на міжнародні наукові порівняння, які свідчать про те, що ці темпи зростання не є сталими.

Дані порівняння дають можливість оцінити не тільки макроекономічну динаміку країни у цілому, а й результативність структурних та інституційних реформ, які найбільшою мірою впливають на продуктивність праці, динаміку та сталість економічного зростання.

У світовій економічній науці та практиці є кілька методологій та систем порівняльного аналізу розвитку країн. Однак найбільш прийнятними для цілей даного дослідження автор вважає два найавторитетніших рейтинги конкурентоспроможності країн та регіонів, зокрема, це – World Competitiveness Report з його Global Competitiveness Index (GCI), що готується Світовим економічним форумом у Давосі (Швейцарія), та World Competitiveness Yearbook (WCY), який щорічно публікується Інститутом розвитку менеджменту (IMD-Lausanne, Швейцарія). Обидві методології є доволі схожими у підходах. Різниця між ними, яка пояснює, чому масив дослідження у WCR є набагато більшим (135 країн), ніж у лозанському WCY (55 країн), полягає у співвідношенні статистичних та оціночних даних, що використовуються для визначення показників.

За останнім рейтингом, який здійснив Світовий економічний форум, Україна, посідаючи 73 місце серед 131-ї країни, значно відстає за багатьма показниками від 12 нових членів ЄС (крім Болгарії та Румунії), а також від деяких країн СНД (Росія, Казахстан, Узбекистан). Як зауважує цей звіт, турбує те, що “Україна не спромоглася суттєво покращити рейтинг конкурентоспроможності”, починаючи з того року (1997), коли він був уперше підготовлений для нашої країни [2].

Як демонструє таблиця 1, *чинники, що негативно впливають на загальний результат*, пов'язані із неефективністю та непрозорістю влади та державних і приватних інституцій (залежністю судової влади від політики, корупцією та надмірною бюрократією, слабким захистом прав власності, включно з інтелектуальною), низьким рівнем конкуренції, надзвичайно слабким антимонопольним регулюванням, неререформованою податковою системою, низькою здатністю підприємств абсорбувати сучасні технології, нерозвинутістю фінансових ринків (зокрема фондового) та їх неефективним регулюванням, неза-

хиженістю інвесторів, у тому числі міноритарних, високою інфляцією, нерозвинутістю корпоративного сектору (відсутність мереж постачальників, регіональних кластерів та низька якість корпоративного управління і бізнес-процесів), недостатнім розвитком транспортної та енергетичної інфраструктури (крім залізничного транспорту), наявністю серйозних структурних проблем у системі охорони здоров'я та початковій освіті.

Таблиця 2

Вплив чинників на рейтинг конкурентоспроможності України

На зниження	Рейтинг СЕФ (131)	На підвищення	Рейтинг СЕФ (131)
Якість та ефективність державних та приватних інституцій	115	Розмір внутрішнього ринку	26
Ефективність товарних ринків	101	Вища освіта та підготовка кадрів	53
Готовність до технологій	93	Ринок праці	65
Розвинутість фінансового сектору	85	Інновації	65
Макроекономічна політика	82		
Розвинутість корпоративного сектору	81		
Розвинутість базової інфраструктури	77		
Система охорони здоров'я та початкова освіта	74		

Джерело: *The Ukraine Competitiveness Report 2008* © 2008 World Economic Forum

До чинників, що позитивно впливають на рейтинг України, можна віднести: великий розмір внутрішнього ринку та відкритість економіки, достатньо розвинуту систему вищої освіти та підготовки кадрів, незарегульований ринок праці (гнучкість визначення зарплати, процедур найму та звільнення тощо), здатність населення до інновацій (зокрема, високий рівень патентної діяльності) та розвинутість науково-дослідницької інфраструктури.

«Лозанська» методологія рейтингу конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook використовує більш ніж 300 показників та оцінок, з яких практично дві третини є статистичними параметрами. Тому для цілей Технології економічного прориву автором взято за основу саме цю методологічну базу³. За розрахунками WCY-2008 (55 країн), загальний рейтинг України погіршився, знизившись з 46 місця (WCY-2007) до 54.

Результати порівнянь України із групою країн-«орієнтирів», які здійснила Рада конкурентоспроможності України у рамках проекту «Монітор конкурентоспроможності», свідчать, зокрема, про наявність аналогічного до викладених у таблиці 1 ряду критичних відставань за різними факторами, що впливають на конкурентоспроможність країни [3].

Наявність серйозного відставання України щодо міжнародної конкурентоспроможності не може не наводити на думку стосовно критичної необхідності консолідувати

³ Під керівництвом автора, на той час Президента Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ), у рамках спільного із IMD проекту, Україну у 2007 році було вперше включено до рейтингу WCY.

суспільство навколо мети якомога швидше подолати ці відставання задля входження протягом осяжної історичної перспективи до кола розвинутих країн.

Сьогодні, в умовах стрімких та шокоподібних глобальних викликів, у наукових та експертних колах країни, а також і серед демократично налаштованого політикуму практично не викликає сумніву теза про необхідність прискореного розвитку країни («українського прориву», стрибка або «українського економічного дива»), яке мало б ґрунтуватися на сучасних економічних концепціях, чіткій довгостроковій стратегії, європейському досвіді, розробленій методології, конкретних орієнтирах, зовнішніх «бенчмарках» та показниках, що вимірюють результати реалізації стратегії.

Як визначається у дослідженні українських вчених, «для покращення конкурентоспроможності економіки країни можуть застосовуватися два типи державної економічної політики. По-перше, це базова економічна політика, що стосується залучення інвестицій, стратегії розвитку галузей промисловості і торгівлі. Якщо застосування базових економічних інструментів є ефективним, їх необхідно підтримувати заходами другого рівня. По-друге, країна повинна проводити допоміжну політику, що включає макроекономічну політику, розвиток національної інфраструктури та інституційної системи» [4].

Очевидно, що йдеться саме про необхідність, крім чіткої стратегії розвитку, мати також спеціальну економічну політику, спрямовану на подолання у історично короткі терміни критичних для країни відставань, посилення конкурентних переваг та більш активну мобілізацію нових чинників економічного зростання. Іншими словами, модернізована економічна політика України має бути агресивно-випереджальною стосовно цілей щодо підвищення конкурентоспроможності країни. Тобто економічною політикою прориву.

Без прориву органічне зростання лише законсервує статус України як третьорозрядної країни та її відставання за більшістю показників конкурентоспроможності — тепер уже не тільки від розвинутих країн, а й від найближчих країн-сусідів.

Хоча основу конкурентоспроможності країни становлять конкурентоспроможні у міжнародному контексті національні підприємства, визначальний вплив на здатність національного бізнесу конкурувати справляють чинні в країні інституційно-регуляторні рамки та рішення щодо державних інвестицій у різні бюджетні програми. Все це є результатом логічних і послідовних рішень державної влади. Тому основною рушійною силою у здійсненні прориву є державна влада та її здатність сформулювати реалістичну стратегію, налагодити ефективну координацію усіх гравців, організувати суспільний діалог та мобілізувати суспільство щодо її імплементації.

Метою “українського” стратегічного прориву має стати, на нашу думку, перехід у історично короткий термін зі стадії факторно-ресурсної до стадії інноваційної конкурентоспроможності та входження України у наступні 15–20 років до кола тридцяти найбільш конкурентоспроможних країн за версією WCU, або у перші п’ятдесят країн — за версією давоського WCR⁴. Здійснення такого прориву зробить економіку України за рівнем життя, економічною динамікою та структурою, основними соціальними рисами подібною у порів’язанні до нових країн-членів Євросоюзу.

Технологія економічного прориву

Технологія економічного прориву (ТЕП) — це розроблена автором *методологія* з трансформування детального аналізу міжнародних рейтингів конкурентоспроможності (у даному разі рейтингу WCU) у цілісний підхід щодо формулювання пріоритетів довгострокової стратегії розвитку країни.

⁴ Аналогічну стратегічну мету вже розробили й інституціоналізували такі країни, як Казахстан та нещодавно Росія (наприклад, стратегія Росія–2020).

Перевагою ТЕП є те, що під основні напрями та заходи економічної і соціальної політики країни підводяться, з одного боку, міжнародно вимірювані статистичні показники та експертні оцінки, а з іншого – система порівнянь за найважливішими показниками з групою певних країн та визначення на їх основі стратегічних орієнтирів. Вперше елементи такого «змагально-порівняльного» підходу реалізувала Рада конкурентоспроможності України у періодичному виданні «Монітор конкурентоспроможності».

Економічний прорив має базуватися на послідовній ліквідації критичних для країни відставань в інституційно-регуляторному середовищі та у розвитку основних факторних ринків (капіталу, робочої сили, землі тощо), на інтенсивному створенні засад економіки знань, забезпеченні умов сталого розвитку (тобто формуванні відповідальної конкурентоспроможності) і зміцненні соціальної згуртованості населення шляхом накопичення соціального капіталу.

У ТЕП на основі методології WCU, а також із використанням показників, що застосовуються такими міжнародними організаціями й агенціями, як Світовий банк, ЄЕК ООН, ЮНІДО, ОЕСР, Dow Jones, AccountAbility та інші, вперше сформовано *чотири матричну систему впливу державної політики – через “показники прямої дії” (ППД) і “показники кумулятивної дії” (ПКД) – на конкурентоспроможність країни у середньо- і довгостроковій перспективі.*

До ППД можна віднести показники, що мають статистичний та оціночний рівень і можуть безпосередньо змінюватися під впливом рішень державної влади (законодавчі та регуляторні акти, бюджетні асигнування, державні інвестиційні програми та інтервенції, інші рішення та заходи тощо). До ПКД відносять такі показники та експертні оцінки, які є сумарним результатом дії як ППД, так й інших факторів, і які, як правило, характеризують макроекономічні тенденції та структурні зрушення (табл. 4).

Перша матриця – Ліквідація критичних відставань (Critical Gap Fix). Це – комплекс рішень і заходів, які впливають на макроекономічну стабільність, якість інститутів влади, ефективність державного регулювання основних ринків (капіталу, праці, землі, інтелекту), а також на ступінь відкритості економіки та на ефективність конкуренції. До цієї ж групи належать показники розвитку базової інфраструктури.

Друга матриця – Економіка знань (Knowledge-Based Economy). Цей напрям має стати головним пріоритетом в інвестиційній політиці, розподілі державних ресурсів, стимулюванні приватних інвестицій. Він охоплює такі найважливіші сфери, як розвиток освіти, науки та інновацій (НДДКР), розбудову технологічної та інформаційної інфраструктури.

Третя матриця – Сталий розвиток і відповідальна конкурентоспроможність (Sustainable Development and Responsible Competitiveness). Це – комплекс заходів і системних рішень, що посилюють чинники стабільного розвитку суспільства (такі, як енергобезпека, енергозбереження, екологія, ефективність системи охорони здоров’я, якість товарів і послуг, якість життя), а також стимулюють «соціально відповідальну конкурентоспроможність» національного бізнесу.

Четверта матриця – Соціальна згуртованість (Social Cohesion). Цей блок, якого практично не було в жодній економічній стратегії не тільки України, а й інших пострадянських країн, зачіпає такі найважливіші питання, як: формулювання і просування сучасної та прагматичної національної ідеї; формування системи установок і суспільних цінностей, які утверджують філософію суспільного, колективного та особистого успіху, здорового способу життя тощо.

Крім цього, Технологія економічного прориву як методологічний підхід щодо формулювання пріоритетів національної стратегії розвитку включає чотири взаємопов’язані процеси, участь у яких на різних етапах мають брати не тільки урядові агенції та відпо-

відні інститути влади, а й експертне середовище, представники науково-освітньої сфери, бізнесу та громадянського суспільства.

Процес перший – квантифікація: детальний професійний аналіз рейтингу конкурентоспроможності країни, організація публічних обговорень та дискусій рейтингу, визначення в контексті чотирьох матриць ТЕП поточних значень та історичної динаміки основних показників прямої і кумулятивної дії.

Процес другий – орієнтація: визначення кола країн-орієнтирів та міжнародних “бенчмарків” (наприклад, система структурних показників ЄС), здійснення порівняння ППД та ПКД України із відповідними показниками країн-орієнтирів для ідентифікації критичних відставань.

Можливу вибірку таких країн запропоновано у періодчному виданні РКУ “Монітор конкурентоспроможності” (табл. 3).

Таблиця 3

Україна та країни-орієнтири

	Територія, тис. км ²	Чисельність населення, млн. осіб	Кількість осіб робочої сили, млн. осіб	ВВП, млрд. дол. США	Зростання реального ВВП, % на рік	Інфляція, % на рік	Баланс поточного рахунку, % ВВП
Бразилія	8514,9	189,4	97,6	1314,2	5,4	3,6	1
Естонія	45,2	1,34	0,69	21,3	7,1	6,6	-14,1
Іспанія	505,4	45,2	22,19	1437	3,8	2,8	-10,1
Італія	301,3	58,88	24,71	2101,8	1,5	1,8	-2,3
Китай	9598,1	1321,3	782,2	3241,8	11,9	4,8	11,2
Корея	99,3	48,46	24,22	969,9	5	2,5	0,6
Німеччина	357,1	82,26	43,27	3316,5	2,5	2,3	7,6
Польща	312,7	38,12	16,99	420,3	6,5	2,5	-3,7
Росія	17098,2	142,2	75,2	1289,6	8,1	9,1	5,5
Туреччина	783,6	68,9	23,52	658,1	4,5	8,8	-5,8
Угорщина	93	10,07	4,24	138	1,3	7,9	-5
Україна	603,6	46,5	22,32	140,5	7,3	12,8	-4,2
Фінляндія	338,2	5,28	2,68	244,7	4,4	2,5	4,4
Франція	551,5	61,67	27,85	2556,1	1,9	1,5	-1,3

Процес третій – навігація: експертне вивчення кращого міжнародного досвіду щодо подолання аналогічних відставань та проведення відповідних структурних реформ (як за змістом, так і у часовій перспективі), розробка на цій основі та з урахуванням “української специфіки” системи критично важливих цільових орієнтирів (стратегічних “бенчмарків”) і оптимальних траєкторій руху (ОТР) задля ліквідації відставань та досягнення визначених рівнів показників. Цей процес має супроводжуватися розробкою експертами як траєкторій руху країни за показниками, так і альтернатив щодо конкретних комбінацій із заходів державної політики (policy mix), що мають забезпечити, за умови послідовності влади та “спадковості” цільових орієнтирів від уряду до уряду, їх досягнення у визначений час.

Процес четвертий – консенсуалізація: суспільне узгодження оптимальних траєкторій руху.

Таблиця 4

Складові та показники матриць Технології економічного прориву

Складові матриць	Показники прямої дії (ППД)	Показники кумулятивної дії (ПКД)
Ліквідація критичних відставань		
Макроекономічна динаміка	Державне і приватне кінцеве споживання. Державні і приватні капіталовкладення.	Зростання реального ВВП і прогноз. Рівень безробіття і прогноз
Управління державними фінансами	Рівень дефіциту державного бюджету. Рівень державних видатків. Податкові надходження. Ступінь позитивного впливу фіскальної політики на конкурентоспроможність бізнесу	Рівень інфляції і прогноз. Зростання підприємництва, малого та середнього бізнесу
Грошово-кредитна політика	Рівень процентних ставок. Стабільність національної валюти. Рівень впливу валютно-курсової політики на конкурентоспроможність бізнесу та економічного зростання	Ступінь сприяння грошово-кредитної політики конкурентоспроможності приватного сектору. Ступінь стимулювання вартості капіталу ділової активності
Стимулювання експорту та ПІІ	Ефективність системи державної підтримки національних експортерів. Створення позитивного іміджу країни за кордоном	Індекс умов торгівлі. Сальдо поточного рахунку. Прямі іноземні інвестиції. Кредитний рівень країни. Інвестиційний ризик країни (EUROMONEY)
Ефективність банківського сектору	Ступінь сприяння банківського нагляду: регулювання конкурентоспроможності бізнесу. Ефективність НБУ у підвищенні прозорості банків та якості управління	Активи банківського сектору. Рівень «спреду». Проникнення роздрібних банківських послуг
Розвиненість ринків капіталу	Ефективність законодавчо-регуляторних заходів щодо посилення прозорості фінансових інститутів. Адекватність захисту прав акціонерів	Адекватність фондового ринку. Доступ національних компаній до ринків капіталу. Розвиненість венчурного капіталу
Регулювання ринку праці та трудових відносин	Процедури найму та звільнення – ефективність законодавства. Законодавство щодо боротьби із безробіттям. Іміграційне законодавство. Рівень оплати праці в промисловості та сфері послуг. Кількість відпрацьованих годин	Розміри робочої сили. Рівень часткової зайнятості
Відкритість економіки	Ступінь протекціонізму в економіці. Доступність державних контрактів для зарубіжних компаній. Сприяння митної адміністрації вільному переміщенню товарів і послуг. Доступ іноземних інвесторів до контрольних прав власності	Свобода міжнародних транзакцій
Регуляторне середовище	Інтенсивність регуляторних вимог до бізнесу. Регуляторні вимоги до товарів і послуг. Рівень державного контролю за цінами	Простота ведення бізнесу. Простота створення нових компаній
Конкуренція	Рівень державних субсидій підприємствам. Ефективність законодавства з підтримки відкритої конкуренції	Розміри „тіньової” економіки

Продовження таблиці

Ефективність влади і інституцій	Послідовність державної стратегії та політики. Ефективність виконання урядових рішень. Ефективність і незалежність судової влади. Ступінь впливу корупції і бюрократії на бізнес. Рівень захисту особистих свобод і приватної власності	Ступінь політичної нестабільності. Сприятливість правового поля і регуляторного середовища для конкурентоспроможності компаній
Вплив держави на ефективність бізнесу	Ефективність нагляду за менеджментом та власниками компаній. Практика аудиту та бухгалтерського обліку (відповідність міжнародним стандартам)	Рівень адаптивності бізнесу. Ефективність великого бізнесу. Життєздатність малого та середнього бізнесу. Ефективність фінансового менеджменту компаній
Адекватність базової інфраструктури	Адекватність державного планування та фінансування транспортної інфраструктури. Розвиненість базових телекомунікацій	Ступінь сприяння транспортного сектору потребам бізнесу. Інтенсивність транспортних мереж та перевезень. Відповідність якості голосового зв'язку та передачі даних вимогам бізнесу
Економіка знань		
Розвиток науки	Загальний рівень інвестицій в НДДКР. Рівень фундаментальних досліджень. Рівень законодавчої та інституціональної підтримки наукових досліджень. Адекватність захисту прав інтелектуальної власності	Загальний рівень інвестицій приватного сектору в НДДКР. Кількість зайнятих в НДДКР. Кількість зайнятих в НДДКР в приватному секторі. Кількість наукових ступенів. Кількість наукових статей. Нобелівські лауреати
Система освіти	Рівень державних видатків на освіту. Відповідність системи освіти потребам економіки. Відповідність університетської освіти потребам економіки. Завантаження вчителів початкової та середньої школи. Достатність мовної освіти	Населення з середньою освітою. Населення з вищою освітою. Оцінка якості освіти. Освіченість. Ступінь економічних знань у населення. Ступінь фінансових знань у населення
Підприємницькі навички та нові кваліфікації	Достатність компетентних топ-менеджерів. Достатність кваліфікованих кадрів. Пріоритетність підвищення кваліфікації	Підприємницькі здібності менеджерів. Міжнародний досвід менеджерів. Ефективність навиків маркетингу і продажів у компаніях. Привабливість бізнес-середовища для висококваліфікованих іноземних працівників. Рівень «відтоку мозків»
Інновації та нові технології	Частка експорту високих технологій. Рівень законодавчої підтримки розвитку та впровадженню нових технологій. Державне регулювання в сфері високих технологій. Достатність фінансування для технологічного розвитку	Наявність кваліфікованих інженерів на ринку праці. Наявність трансферу технологій між компаніями та університетами. Ступінь розвитку технологічної кооперації між компаніями. Рівень патентної діяльності. Патентна продуктивність

Продовження таблиці

Технологічна інфраструктура	Кількість користувачів Інтернет. Кількість користувачів широкосмугового Інтернету. Рівень «кібер»-безпеки	Глибина проникнення мобільного зв'язку. Вартість послуг мобільного зв'язку. Кількість комп'ютерів у користуванні. Вартість доступу до Інтернету. Вартість доступу до широкосмугового Інтернету
Сталість		
Якість життя	Рівень урбанізації	Загальна оцінка якості життя. Рейтинг країни за індексом людського розвитку ООН. Рівень вікової залежності населення
Ефективність системи охорони здоров'я	Рівень витрат на систему охорони здоров'я. Адекватність медичної інфраструктури	Тривалість життя при народженні. Вплив проблем здоров'я на розвиток бізнесу. Відповідність медичної інфраструктури потребам суспільства
Захист навколишнього середовища	Пріоритетність принципів сталого розвитку для уряду. Ступінь впливу екологічного законодавства на бізнес. Рівень викидів CO ² в атмосферу	Вплив екологічного забруднення на економіку. Вторинна переробка паперу та картону. Вторинне очищення води
Енергетична ефективність	Пріоритетність енергозбереження для уряду	Енергоємність ВВП
Енергетична безпека	Адекватність та ефективність енергетичної інфраструктури. Вартість електроенергії для виробничих потреб	Виробництво та споживання енергії. Залежність від імпорту первинних енергоносіїв
Якість товарів та послуг	Частка товарів із міжнародною сертифікацією якості. Рівень захисту споживачів. Пріоритетність та якість задоволення інтересів та потреб населення	Рівень міжнародної стандартизації щодо якості товарів
Відповідальна конкурентоспроможність	Ступінь уваги менеджменту та власників компаній до питань здоров'я, охорони праці та екології	Рівень соціальної відповідальності та етичності бізнесу. Рівень довіри суспільства до менеджменту компаній. Ступінь сприйняття системою корпоративних цінностей потреб та інтересів працівників
Соціальна згуртованість		
Соціальна згуртованість населення	Наявність об'єднаних ідей та принципів. Рівень підтримки населенням ринкових реформ та демократизації	Наявність та ступінь етнічних, культурних, історичних та ідеологічних «розломів» в суспільстві
Диференціація доходів	Розподіл доходів між 20% найбільш багатого населення та 20% найбіднішого населення	Рівень агресії в суспільстві та його вплив на бізнес
Гендерне питання	Співвідношення доходів чоловіків та жінок	Наявність дискримінацій в суспільстві. Рівень гендерної рівноправності
Система установок та суспільних цінностей	Ставлення суспільства та бізнесу до глобалізації. Ступінь пропаганди ЗМІ нездорового способу життя. Система цінностей та установок щодо конкурентоспроможності країни	Відкритість національної культури до передових іноземних ідей. Рівень адаптивності населення до змін

Висновки. Усім сьогодні зрозуміло, що здійснення Україною якісного прориву щодо конкурентоспроможності залежить не тільки і не стільки від правильності підготовленої будь-яким урядом стратегії розвитку, чи від технології її підготовки, скільки від зміцнення соціального капіталу та соціальної згуртованості суспільства. Це залежить у тому числі від утвердження в країні справді об'єднуючої та прагматичної національної ідеї [5], від конструктивної взаємодії усіх сторін, зацікавлених у довгостроковому інвестиційному проєкті “конкурентоспроможна країна”.

Такими сторонами є і влада, і роботодавці (бізнес), і наймані працівники, і наука з освітою, і громадянське суспільство в цілому. Тому важливими інструментами досягнення консенсусу щодо цільових орієнтирів розвитку має стати створення в країні аполітичної за суттю платформи для постійних стратегічних консультацій та досягнення консенсусу щодо орієнтирів та оптимальних траєкторій розвитку.

Джерела

1. *Lorenzo Codogno*. Tracking, analysing and modelling structural reforms. Italian Ministry of Economy and Finance, June 2008.
2. *The Ukraine Competitiveness Report 2008*. Geneva, World Economic Forum, 2008.
3. *Монітор* конкурентоспроможності, номери 1 та 2. (Київ, «Імідж-Принт». – №1. – 2006; №2. – 2007)
4. *Конкурентоспроможність* економіки України: стан і перспективи підвищення / За ред. д. е. н. І.В.Крючкової – К.: Основа, 2007. – С. 9.
5. *Рада* конкурентоспроможності України (www.compete.org.ua)

Аннотація. Автор обосновывает ряд научно-методических положений, имеющих практическое значение для разработки и реализации в Украине социально и политически согласованной долгосрочной стратегии развития. Предлагается собственная «Технология» построения такой стратегии, которая не только обеспечила бы реализацию экономического прорыва, но и приблизила Украину к «добровольному» выполнению ориентиров Лиссабонской стратегии (ЛС) Евросоюза, что может быть наиболее принятым для страны «внешним» якорем.

Summary. Author grounded some methodological statements for elaboration and implementation of socially and politically concerted development strategy for Ukraine in the long-term perspective. Author's own “technology” of such strategy constructing is proposed. In author's view, this strategy would not only provide Ukraine with the possibility of economic advance, but also bring it closer to EU Lisbon Strategy guidelines that may be the most appropriate “external” anchor for the country.

Стаття надійшла до редакції журналу 23.09.2008 р.